

СХЕМИ. ТАБЛИЦІ

7 КЛАС

СЕРЕДНІ ВІКИ

(V – XV ст.)

Період формування та поширення феодальних відносин.

Поява, розвиток та занепад Київської Русі.

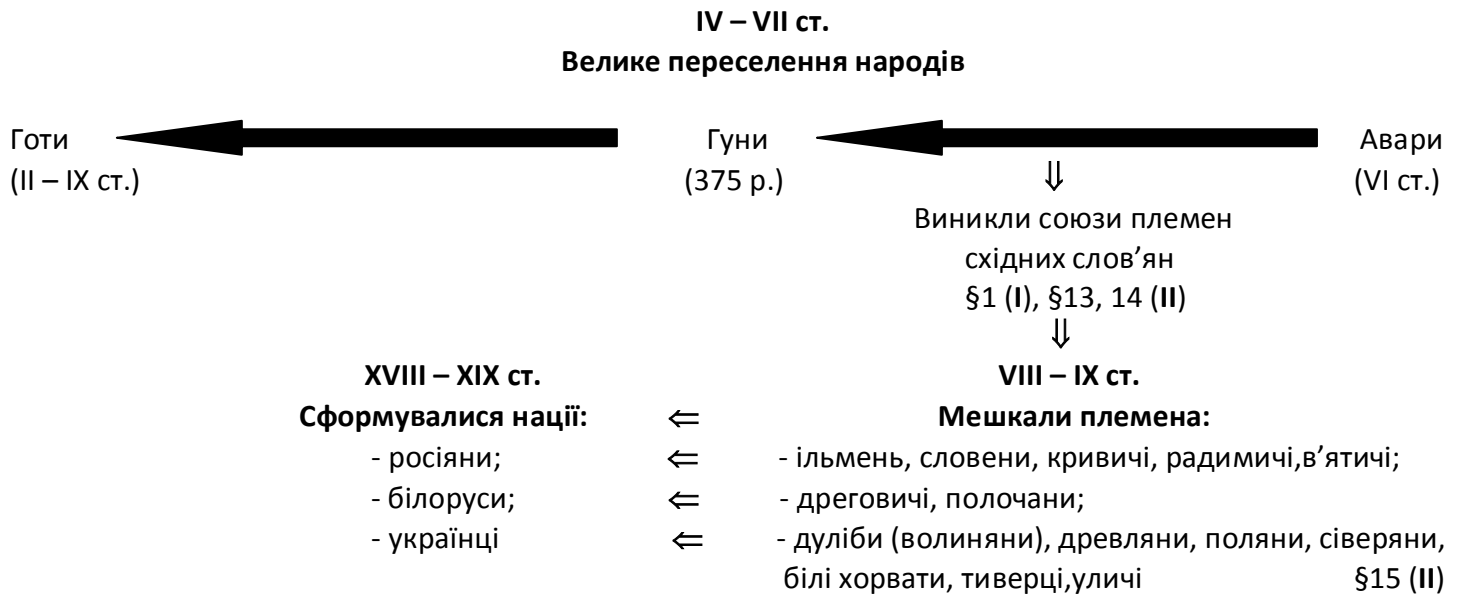
Встановлення іноземного володарювання

I етап – княжий (кінець V – середина XIV ст.)

II етап – литовсько-польський (середина XIV – початок XVIст.)

РАННЕ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
(кінець V – середина XI ст.)

- Велике переселення народів;
- поява союзів племен східних слов'ян;
- формування та розквіт Давньоруської держави;
- запровадження та поширення християнства;
- формування та розвиток феодальних відносин

ДАВНЬОРУСЬКА ДЕРЖАВА – КИЇВСЬКА РУСЬ
(кінець IX – середина XII ст.)

I період (кінець IX ст. – 972 рр.) Формування держави §2-6 (I), §15-18 (II)	{	<i>Династія Києвичів (поляни):</i> Аскольд і Дір (60 – 80-і роки IX ст.)	§2 (I), §16 (II)
		<i>Династія Рюриковичів (варяги):</i> Олег (882 – 912 рр.)	§2 (I), §17 (II)
		Ігор (912 – 945 рр.)	§2 (I), §17 (II)
		Ольга (945 – 964 рр.)	§3 (I), §18 (II)
		Святослав (964 – 972 рр.)	§3 (I), §18 (II)
II період (980 – 1054 рр.) Розквіт держави §8-12 (I), §19-22 (II)	{	Володимир Великий (980 – 1015 рр.)	§7 (I), §19, 20 (II)
		Ярослав Мудрий (1019 – 1054 рр.)	§8 (I), §21 (II)

ВИСОКЕ, АБО КЛАСИЧНЕ, СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

(середина XI – середина XIV ст.)

- Міжусобиці князів;
- політична роздробленість;
- монголо-татарська навала

III період
(1054 – 1132 рр.)
Міжусобна боротьба,
останнє піднесення

§13 (I), §23 (II)

Ізяслав, Святослав, Всеволод (1054 – 1073 рр.)

Святослав, Всеволод (1073 – 1076 рр.)

Ізяслав (1077 – 1078 рр.)

Всеволод (1078 – 1093 рр.)

Святополк (1093 – 1113 рр.)

1097 р. – Любецький з'їзд

↓

Удільні князівства (вотчини)

але

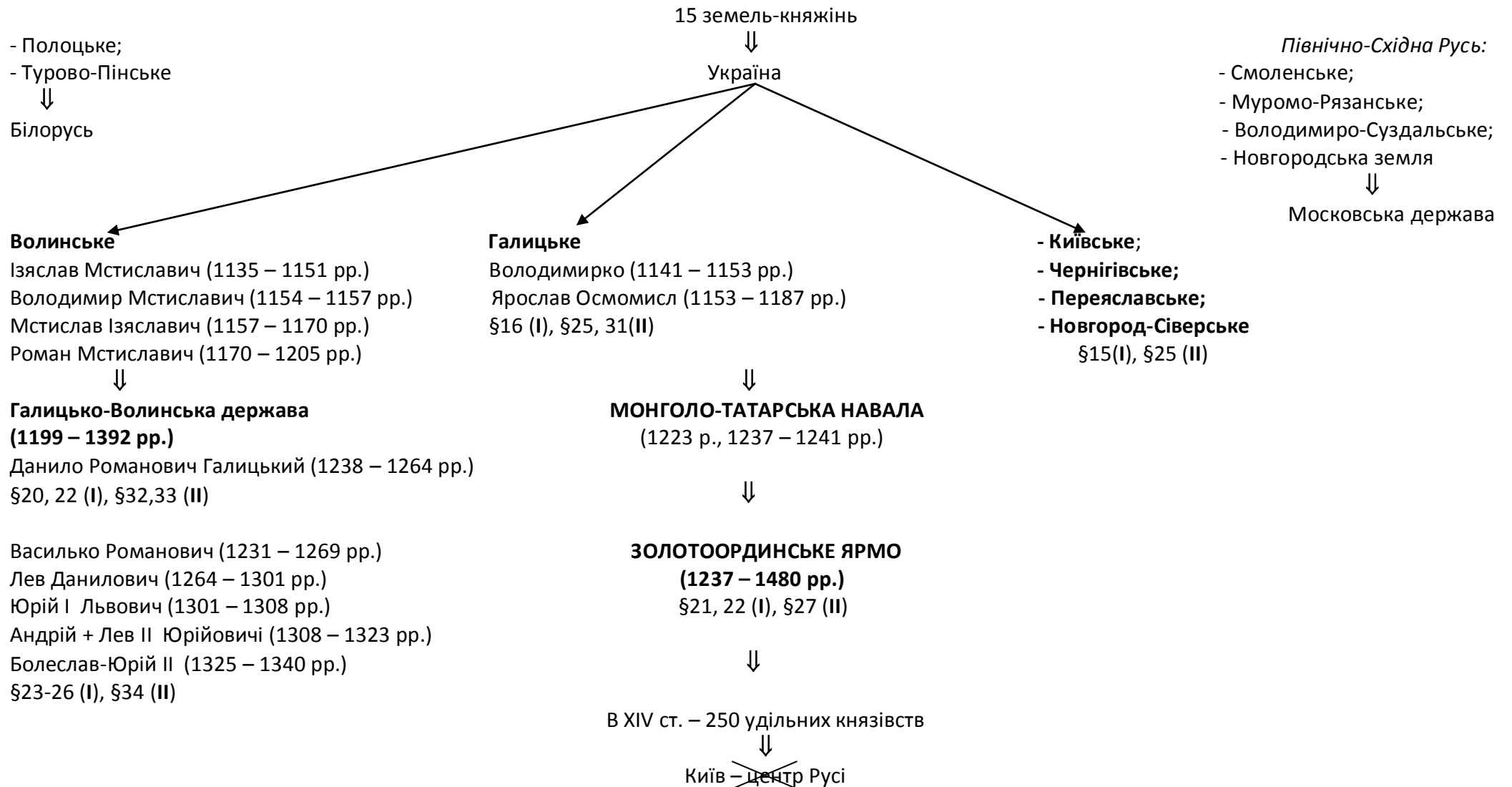
Володимир Мономах (1113 – 1125 рр.)

§14 (I), §24 (II)

Мстислав Володимирович (1125 – 1132 рр.)

§14 (I)

IV період
(1132 – 1380 рр.)
Політична роздробленість – Удільна Русь
§14-26 (I), §25-35 (II)

ПІЗНЕ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

(середина XIV – XV ст.)

- Функціонування удільних князівств та припинення їхнього існування;
- встановлення іноземного володарювання; §27-29 (I), §36-39 (II)
- розквіт феодальних відносин §30-34 (I), §40-41 (II)

Середина XIV – XV ст.

Українські землі включені до складу іноземних держав

Польське кор-во

- Галичина;
- частина Волині;
- частина Поділля

§23, 27 (I)
§36, 37 (II)

Литовське князівство

- Південно-Східна Русь;
- частина Волині;
- частина Поділля

§27 (I)
§37 (II)

Угорське кор-во

Закарпаття

§28 (I)
§38-39 (II)

Молдавське князівство

- Північна Буковина;
- Буджак

§28 (I)
§38-39 (II)

Кримське ханство

- пів Крим;
- Приазов'я

§28 (I)
§38-39 (II)

Московська держава

Чернігово-Сіверщина

§28 (I)
§38-39 (II)

ЗАРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

VI – VII ст. – формується східна група слов'ян:

14 союзів племен – «княжіння»

(поляни, древляни, уличі, тиверці, дуліби, бужани, волиняни,
білі хорвати, сіверяни, в'ятичі, радимичі, дреговичі, кривичі, ільмень)

Кінець V ст. – заснування Києва

(поляни: Кий, Щек, Хорив, Либідь)

VI – VII ст. – «Русь»

(поляни + сіверяни + уличі)

+

Розклад первісного суспільства:

виділяється племінна верхівка (князі, бояри, дружинники)

Кінець VIII ст. – зародження держави:

- князівська влада передавалася у спадщину;
- занепадає роль народних зборів (віча);
- влада зосереджується у боярській раді (постійний дорадчий орган при князеві: знать, дружинники);
- економічний зріст (розвиток сільського господарства, ремесла, торгівлі) ⇒ розвиток міст

IX ст. виникли 2 державних об'єднання

Новгородська земля

(словени, кривичі, полочани, ільмень)

захопили варяги

династія Рюриковичів

Руська земля

(поляни, древляни, дреговичі, сіверяни)

очолили поляни

династія Києвичів

Сусіди східних слов'ян

Територія	Держава	Стосунки зі слов'янами
Приазов'я	Волзька Булгарія	торгівельні, культурні
Прикаспій, Приазов'я	Хозарський каганат	збирали данину
Крим	Візантійська імперія	торгівельні, культурні
Придунав'я	Перше Болгарське царство	торгівельні, культурні
Скандинавія	Нормани	збирали данину, брали участь у військових походах русичів

Теорії походження назви «Русь»:

- від давньоруської назви річок Рось, Росава, Росавиця (територія полян + сіверян + уличів);
- від сарматської назви племен роксоланів;
- від скандинавської назви племені варягів-дружинників (оточення князя)

I ПЕРІОД – ФОРМУВАННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
(кінець IX ст. – 972 рр.)

Аскольд і Дір
(864 – 882 рр.)

	Політика ⇒	Наслідки
Зовнішня	<ul style="list-style-type: none"> - військовий похід на Константинополь (860 р.); - Аскольд прийняв титул кагана («імператор») 	<ul style="list-style-type: none"> - взяли данину, уклали мир (Візантія визнала «Руську землю») та вигідний торговельний договір; - поставив Русь на один щабель з Візантією та Хозарським каганатом
Внутрішня	Аскольд прийняв християнство (православ'я) у Візантії	<p>почав поширювати християнство</p> <p align="center">↓</p> <p>вбитий заколотниками (волхви та варяги)</p>

ОЛЕГ
(882 – 912 рр.)

	Політика ⇒	Наслідки
Зовнішня	<ul style="list-style-type: none"> - Сплачував варягам данину; - воював з Хозарським каганатом; - військовий похід на Константинополь (907 р.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Припинилися набіги варягів на Русь; - на кордонах збудував військові залоги; - 907, 911 рр. уклав вигідні торговельні договори (мита, пільги руським купцям)
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - встановив династію Рюриковичів у Києві; - жорстоко придушив повстання у Новгороді; - об'єднав 20 племен слов'ян та неслов'ян (водь, весь, чудь, меря, мурома, мещера); - підтримував язичництво 	<ul style="list-style-type: none"> - Київ – столиця – «Матерь городов русских»; - об'єднав південну та північну Русь; - утворив централізовану державу, систему васалітету; - прозваний «віщим Олегом»

ІГОР
(912 – 945 рр.)

	Політика ⇒	Наслідки
Зовнішня	<ul style="list-style-type: none"> - військовий похід на Закавказзя (944 р.); - воював з печенігами (920 р.); - військовий похід на Константинополь (941 – 944 рр.) 	<ul style="list-style-type: none"> - взяв данину; - примусив їх відступити за Дунай; - сплатив данину, 945 р. уклав невигідний торговельний договір (обмежено права руських купців)
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - воював з уличами; - збільшив розмір данини з племен (на військові потреби) 	<ul style="list-style-type: none"> - посилив централізацію влади; - вбитий древлянами під час полюддя (повстання князя Мала)

**I ПЕРІОД – ФОРМУВАННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
(кінець IX ст. – 972 рр.)**

**Ольга
(945 – 964 рр.)**

	Політика ⇒	Наслідки
Зовнішня	<ul style="list-style-type: none"> - відвідала Константинополь (955 р.), прийняла християнство (православ'я) та ім'я Олена; - встановила дипломатичні стосунки зі Священною Римською імперією (Німеччиною) 	<ul style="list-style-type: none"> - відновила стосунки з Візантією; - Оттон I надіслав у Русь єпископа Адальберта, щоб поширити католицтво
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - помстилася древлянам (спалила м. Іскоростень); - встановила норми податків (устава, уроки, данину, оброк) та місця їх збирання (погости); - об'їздила всю Русь 	<ul style="list-style-type: none"> - посилила князівську владу; - розіслала всюди своїх урядників, встановила лад в державі; - заснувала нові міста, села, забудувала Київ (Ольжин двір)

**Святослав
(964 – 972 рр.)**

	Політика ⇒	Наслідки
Зовнішня	<ul style="list-style-type: none"> - військовий похід на схід (965 р.); - військові походи на захід: I Болгарський похід (968 – 969 рр.) – війна з Болгарією II Болгарський похід (970 – 971 рр.) – війна з Візантією (планував перенести свою столицю на Дунай – м. Переяславець) 	<ul style="list-style-type: none"> - підкорив волзьких болгар; - розгромив Хазарський каганат; - розгромив ясів та касогів (предки осетинів та адигейців); - приєднав Прикубання, заснував колонію Тмутаракань; - захопив східну частину Першого Болгарського царства, але повернувся в Київ для боротьби з печенігами; - зазнав поразки під м. Доростолом; - уклав не вигідний договір: відмовився від своїх завоювань на Балканах, отримав право повернутися до Києва; - вбитий печенігами на о. Хортиця – «Чужих бажаючи, свою погубив» <p align="center">⇓</p> <p align="center">збільшив територію Русі, але ускладнив стосунки із сусідами</p>
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - підкорив в'ятичів; - захищав язичництво; <p align="center">Адміністративна реформа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ~~племінних вождів~~; - призначив своїх синів намісниками: Ярополка – в Київ, Олега – в Овруч, Володимира – в Новгород 	<ul style="list-style-type: none"> - остаточно об'єднав племена східних слов'ян; - стримав поширення християнства; - зміцнив князівську владу

II ПЕРІОД – РОЗКВІТ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (980 – 1054 рр.)

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ (980 – 1015 рр.)

Внутрішня політика ⇒	Наслідки
<p>- 960р. народився від рабині Малуші; - княжив у Новгороді (з 970 р.); - 977-978 рр. взяв участь у міжусобицях братів (Ярополк Київський вбив Олега Древлянського); - силоміць одружився з половецькою княжною Рогнедою, нареченою Ярополка; - взяв наложницею вдову Ярополка; - мав 5 шлюбів, кількасот наложниць; - приборкав повстання в'ятичів; - градобудівництво;</p> <p>Адміністративна реформа: - ~~племянний~~ поділ країни; - поділив країну на 8 округів та волостей; - 12 синам роздав князівства-намісництва;</p> <p>Військова реформа: - в дружину набирав не варягів, а слов'ян; - за службу роздавав землі;</p> <p>Оборонна реформа: «Змієві вали» – система оборонних укріплень;</p> <p>Судова реформа: закон «Устав земляний»;</p> <p>Грошова реформа: - монети (златники, срібляки); - золота гривня (95-197 г);</p> <p>I Релігійна (980 р.) реформа: - капище 6 головних богів – Перун, Хорс, Даж-бог, Стрибог, Симаргл, Мокош (пантеон); - людські жертвоприношення;</p> <p>II Релігійна (988 р.) реформа: - охрестився в м. Корсуні (Херсонес); - охрестив Русь (киян в р. Почайні); - вважався «намісником Бога на землі»; - розповсюдження церковних книг; - кам'яне будівництво – храми, монастирі; - Церковний Статут; - церковні пости</p>	<p>- Виховували при дворі княгині Ольги; - виховував дружинник Добрина (Микитич); - 978 р. за допомогою варягів перемиг Ярополка, зайняв київський престол; - народилися Ізяслав, Ярослав, Всеволод, Предслава, Премислава, Мстислава; - народився Святополк Окаянний; - 13 синів, 10 дочок; - припинив сепаратизм (відокремлення); - «град Володимира» у Києві (10 га), м. Володимир на Волині, на Клязьмі, Васильків, Білгород;</p> <p>- державна влада зосередилася в руках одного князівського роду (принцип старшинства), але Святополк та Ярослав намагалися вийти з-під контролю;</p> <p>- зміцнив військо; - поширив феодалні відносини;</p> <p>- захистив кордони від печенігів;</p> <p>- княжий суд; - ~~смертну кару~~;</p> <p>- розвиток торгівлі;</p> <p>- упорядкував систему язичницьких вірувань, але багатобожжя заважало єдності населення;</p> <p>- прийняв православ'я з Візантії; - «Путята хрестив мечем, а Добрина – вогнем»; - посилилася центральна влада князя; - поширення писемності, перша школа (988 р.); - церква Богородиці (Десятинна), Св. Василя; - церковний суд, новий податок – десятина; - розвиток городництва; - єдинобожжя сформувало єдиний світогляд, - остаточно об'єднав народи Русі</p>

II ПЕРІОД – РОЗКВІТ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (980 – 1054 рр.)

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ (980 – 1015 рр.)

Зовнішня політика ⇒	Наслідки
<p>Військові походи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 981 р. – проти Польщі (Мешко I) за Червенську Русь; - 983 р. захопив ятвягів; - 984 р. підкорив радимичів; - 985 р. вдалий похід проти Волзької Булгарії; - 988 р. захопив Таманський п-ів; - 988 р. захопив м. Корсунь (Херсонес); - 992 р. вдалий похід на білих хорватів; - 993 р. – перемога над печенігами (бій Микити Кожум'яки з печенізьким велетнем); <p>Шлюбна дипломатія:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одружився з візантійською царівною Анною; - сина Святополка – з дочкою польського короля Болеслава I Хороброго; - дочку Премиславу – за угорського принца Владислава Лисого 	<ul style="list-style-type: none"> - захопив м.Червень, Перемишль, Волинь, Белз; - розпочав загарбницьку політику; - об'єднав південну та північну Русь; - народилися сини Борис та Гліб; - утворив Тмутараканське князівство; - охрестився, одружився з візантійською царівною Анною (сестра Василя II Болгаробійця); - приєднав Карпатську Русь; - заснував м. Переяславець; - остаточно об'єднав всі племінні княжіння; - утворив імперію, найбільшу країну в Європі; - підвищив міжнародний авторитет Русі

II ПЕРІОД – РОЗКВІТ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (980 – 1054 рр.)

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ (1019 – 1054 рр.)

Внутрішня політика ⇒	Наслідки
<p>- 978 р. народився від половецької княжни Рогнеди;</p> <p>1015 – 1019 рр.</p> <p>Взяв участь у міжусобній боротьбі братів (Святополк Окаянний вбив Бориса, Гліба, Святослава)</p> <p>- 1016 р. за допомогою варягів розгромив Святополка під Любичем;</p> <p>- 1018 р. зазнав поразки від Святополка та Болеслава I Хороброго, втік у Новгород;</p> <p>- 1019 р. за допомогою варягів розгромив Святополка на р. Альті;</p> <p>- 1021 р. розгромив небожа Брячеслава Ізяславича;</p> <p>- 1023 – 1026 рр. воював з Мстиславом Тмутараканським;</p> <p>- 1036 р. став єдиновладним князем Русі (Мстислав помер);</p> <p>Досяг найвищого розвитку держави:</p> <p>- оновив систему оборонних укріплень;</p> <p>- роздавав землі боярам та дружинникам;</p> <p>- градобудівництво;</p> <p>- перші монастирі та лікарні при монастирях;</p> <p>- перший митрополит-русич – Іларіон;</p> <p>- перша державна бібліотека – 960 книг (у Софії Київській);</p> <p>- школа для боярських та княжих дітей (у Софії Київській);</p> <p>- перший єдиний збірник законів – «Руська Правда» (18 статей)</p> <p>але</p> <p>Заповів державу 5 синам (за принципом старшинства)</p>	<p>- княжив у Рязані (з 988 р.), Новгороді (з 1010 р.);</p> <p>- зайняв київський престол;</p> <p>- Болеслав I Хоробрий захопив Червенську Русь, полонив дружину Ярослава Анну, сестер Предславу та Мстиславу;</p> <p>- остаточно зайняв київський престол;</p> <p>- уклали мир: визнав за Брячеславом Полоцьк;</p> <p>- уклали угоду про поділ руських земель по Дніпру: Правобережжя з Києвом – Ярославу, Лівобережжя з Черніговом – Мстиславу;</p> <p>- переїхав з Новгорода до Києва;</p> <p>- захистив південні кордони Русі;</p> <p>- розвивалися феодальні відносини;</p> <p>- «град Ярослава» у Києві (70 га), Золоті ворота;</p> <p>- Києво-Печерський, Св. Георгія (м. Юр'їв);</p> <p>- написав «Слово про Закон та Благодать»;</p> <p>- зібрані бібліотеки у Білгороді, Чернігові, Переяславі;</p> <p>- розвиток освіти (державні, церковні, приватні школи);</p> <p>- закріпив соціальну нерівність громадян, зміцнив князівську владу (штрафи – в казну), зберіг кровну помсту, ордалії;</p> <p>- запровадив систему васалітету;</p> <p>- заклав основи політичної роздробленості Русі</p>

II ПЕРІОД – РОЗКВІТ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (980 – 1054 рр.)

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ (1019 – 1054 рр.)

Зовнішня політика ⇒	Наслідки
<p>Військові походи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1029 р. вдалий похід проти ясів; - 1031 р. вдалий похід проти Польщі (спільно з Мстиславом); - 1036 р. остаточно розгромив печенігів; - 1043 – 1046 рр. війна з Візантією; - 1044 р. вдалий похід проти литовців; <p>Втручався у внутрішні справи інших країн – допомагав у боротьбі за владу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - англійському принцу Едуарду; - польському королю Казимиру I; - норвезьким королям Олафу та Магнусу; <p>Шлюбна дипломатія:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одружився зі шведською принцесою Інгігердою; - сина Ізяслава – з сестрою польського короля Казимира I; - сина Всеволода – з візантійською царівною Анастасією; - сина Ігоря – з німецькою принцесою; - сина В'ячеслава – з німецькою принцесою; - дочку Анну – за французького короля Генріха I; - дочку Анастасію – за угорського короля; - дочку Єлизавету – за норвезького короля; - дочку Агату – за англійського принца Едуарда; - сестру Марію-Добронегу – за Казимира I 	<ul style="list-style-type: none"> - допоміг Мстиславу Тмутараканському; - повернув собі Червенську Русь (договір з Казимиром I); - збудував собор Святої Софії; - уклав вигідну угоду; - захопив землі до Чудського озера; <p>- впливав на європейську політику;</p> <p>- підвищив міжнародний авторитет Русі;</p> <p>- народився Володимир Мономах;</p> <p>- звався «тестем Європи»</p>

РОЗВИТОК СУСПІЛЬНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО УСТРОЮ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ІХ – ХІ ст.

		ІХ ст.	Х ст.	ХІ ст.
Політичний устрій	Форма правління	Своєрідна федерація племен східних слов'ян	Ранньосередньовічна монархія ↓ окняжіння земель: ~~племінний поділ~~	→ Імперія територіальний поділ (округи, волості) ↓
	Голова держави	Верховенство київського князя	Верховенство київського князя (законодавчі, судові повноваження) велике князівське землеволодіння (князівський домен)	Централізація держави (успадкування київського столу у порядку старшинства) ↓ - зміцнення одноосібної влади - система васалітету (феодальні землеволодіння – уділи, вотчини)
	Органи влади	- Віче (збори городян); - рада старійшин (старці)	- Боярська рада (бояри, дружинники); - рада старійшин (старці)	- Боярська рада (бояри, дружинники); - церковні собори; - князівські з'їзди
Соціальна структура	Лад	Формування суспільних станів	Ранньофеодальне суспільство	Феодальне суспільство
	Привілейовані	- Племінні князі; - бояри (родоплемінна знать); - дружинники (варяги, слов'яни)	- Князі (великий, удільні); - бояри (верхівка дружинників); - дружинники (варяги, слов'яни)	- Князі (великий, удільні); - бояри (землевласники); - дружинники (слов'яни, отримували землю); - духовенство (біле, чорне)
	Непривілейовані шари	- Смерди – вільні селяни, що вели своє господарство, володіли землею, сплачували оброк поземельний податок, виконували суспільні повинності та об'єднувалися в сільські громади; - рядовичі – наймані селяни, що працювали у феодала за угодою («рядом»); - чернь – наймити, що виконували «чорну» роботу; - челядь (холопи) – залежні селяни; - закупи – залежні селяни, що потрапляли в боргове рабство («купа» – «борг»); - раби (військовополонені, закупи); - міщани – ремісники, торгівці, купці («мешканці міста»)		

РОЗВИТОК ГОСПОДАРСТВА ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ІХ – ХІ ст.

	ІХ ст.	Х ст.	ХІ ст.
Сільське господарство	<ul style="list-style-type: none"> - Рало ⇒ розпушування ґрунту; - тяглова сила – воли; - ручні жорна 	<ul style="list-style-type: none"> - Рало ⇒ розпушування ґрунту; - тяглова сила – воли; - ручні жорна 	<ul style="list-style-type: none"> - Плуг з череслом ⇒ перевертання ґрунту; - тяглова сила – коні; - водяний млин
	<ul style="list-style-type: none"> - Рільництво: перелогова система та підсічно-вогнева система (двопілля); - землеробство (жито, пшениця, овес, ячмінь, просо); - городництво (горох, боби, часник, цибуля, ріпа, капуста, огірки, перець, хміль, льон, конопля); - садівництво (яблука, груші, сливи, вишні); - скотарство (воли, корови, вівці, кози, свині, коні, птаство) 		
Ремесло, промисли	<ul style="list-style-type: none"> - Сиродутна металургія → доменна металургія (залізо, сталь); - ковальство (рало, плуг, сокири, зброя, кольчуги); - ювелірне (емаль, перегородчаста емаль, чернь); - складувне (кубки, браслети, намиста, мозаїка, шибки); - гончарство (горщики, глечики, миски, кухлі, цегла, плитки для підлоги); - деревообробне (ложки, відра, стільці, ліжка, скрині, драбини, вози, сани, човни); - кам'яне будівництво, різьба по каменю; - обробка кістки; - домашні ремесла (ткацтво, прядіння, плетіння, вишивання, шиття одягу); - чинбарство; - промисли (збиральництво, полювання, рибальство, бортництво); - лісохімічні промисли (виробництво смоли, дьогтю, деревного вугілля) 		<p style="text-align: center;">60 видів ремесел ⇒ спеціалізація міст:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Овруч – шиферні прясла, натільні хрестики, іконки; - Городеськ – металеві вироби; - Галич – сіль; - Вітачев, Воїнь, Дорогочин, Берестя – торгівля
Торгівля	<p>Натуральний (товарний) обмін</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Худоба – «товар»</p>	<p>Внутрішня торгівля</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Міські ринки:</p> <p>Київ, Новгород, Полоцьк, Чернігів, Переяслав, Білгород, Вишгород, Галич, Володимир, Пересечен</p> <p style="text-align: center;">Гроші:</p> <ul style="list-style-type: none"> - монети (арабські, візантійські, руські); - гривні – золоті та срібні злитки (95-197 г) 	<p style="text-align: center;">Зовнішня торгівля ⇒ торгівельні шляхи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - «з варягів у греки» – по Дніпру («волоком»); - Залозний – на Кавказ; - Соляний – до Європи; - Василівський, Білгородський – на захід; - Путивльський, Переяславський – на схід; - морські – Чорне, Азовське, Каспійське. <p>Вивозили: рабів, хутра, мед, віск, зброю. Ввозили: прянощі, вино, оселедець, ювелірні та скляні вироби, тканини, мідь, зброю</p>

КУЛЬТУРА ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

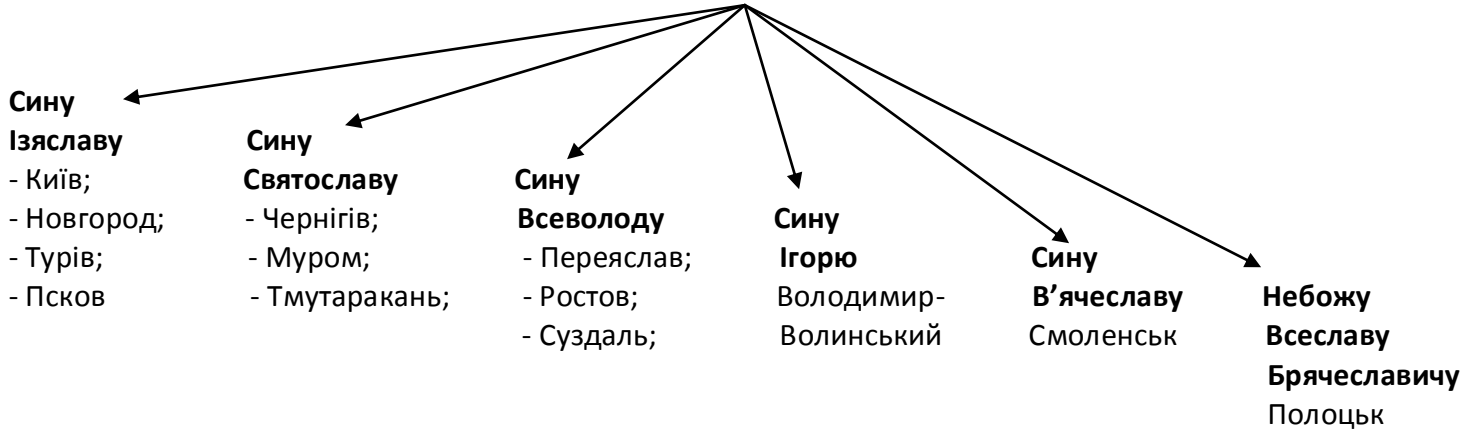
	Писемність, освіта	Література	УНТ	Архітектура	Мистецтво
Кінець IX – середина XI ст.	<p>Дохристиянська писемність (на стінах Софійського собору)</p> <p>Кирилиця (з 988 р.) ↓ Церковнослов'янська, старослов'янська мови</p> <p>Церковні школи: - у Києві (988 р.); - у Новгороді (1030 р.)</p>	<p>Церковна література: Біблія</p> <p>Псалтир</p> <p>«Остромирове Євангеліє» (1056 – 1057 рр.)</p> <p>«Слово про закон і благодать» (1037 – 1050 рр.) митрополит Іларіон</p>	<p>Епос: загадки, прислів'я, приказки, історичні пісні, балади, каз- ки, легенди, пере- кази, байки, притчі</p> <p>Лірика – пісні: - трудові; - календарно-обря- дові; - родинно-побутові</p> <p>Народна драма – пісні-ігри: «Мак», «Коза», «Меланка», «Дід», «Подоланочка»</p> <p>Ліро-епос – билини: - про Іллю Муром- ця (15); - про Альошу Поповича (2); - про Добриню Микитича (6)</p>	<p>Дерев'яна</p> <p>Кам'яна: - Десятинна церква (989 р.); - Софійський собор (XI ст.); - Спасо-Преобра- женський собор (1036 р.)</p> <p>Кам'яна: - Михайлівський Золотоверхий со- бор (XI ст.); - Кирилівська церк- ва у Києві (XII ст.)</p>	<p>Живопис: - іконописання; - мозаїки; - фрески</p> <p>Книжкова мініатюра (Остромирове Євангеліє)</p> <p>Художнє ремесло: - різьба; - ювелірне (чернь, емаль)</p>
Середина XI – середина XIII ст.	<p>Церковні школи: - при Софійському соборі; - при Андріївському монастирі (1086 р.); - при Печерському монастирі</p> <p>Приватне навчання</p>	<p>Церковна література: - «Реймське Євангеліє»; - «Ізборник» Святослава (1073 р.); - «Мстиславове Євангеліє»; - «Галицьке Євангеліє» (1144 р.)</p> <p>Світська література: - «Повчання дітям» Володимира Мономаха (XII); - «Повість про осліплення Василька» (XII ст.); - «Слово о полку Ігоревім» (XII ст.); - Києво-Печерський патерик (XIII ст.); - «Бджола» – збірник афоризмів</p> <p>Літописи: - Літописне зведення (1037 р.); - Києво-Печерське літописне зведення (1073 р.); - «Повість минулих літ» (1113 р.) Нестор; - Галицько-Волинський літопис (1201 – 1292 рр.)</p>			

**III ПЕРІОД – МІЖУСОБНА БОРОТЬБА У ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.
ОСТАННЄ ПІДНЕСЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1054 – 1132 рр.)**

Заповіт Ярослава Мудрого:
порядок успадкування великокнязівського престолу за старшинством (драбинне право), зміна уділів

Васально-ієрархічна система (сеньйорат)

Київська Русь

Старший син – Володимир – помер раніше батька

Онук Ростислав Володимирович не отримав уділ

Ростиславичі стали ізгоями

Захоплювали чужі уділи (Ростислав захопив Тмутаракань).

1054 – 1073 рр. – Триумвірат: Ізяслав, Святослав, Всеволод

Зовнішня політика ⇒	Наслідки
<ul style="list-style-type: none"> - 1060 р. завдали поразки торкам; - 1067 р. завдали поразки Всеславу Брячеславичу (напав на землі Ізяслава); - 1068 р. зазнали поразки від половців на р. Альті; - Ізяслав не надав народу зброю; - 1069 р. Ізяслав за допомогою польського короля Болеслава II повернувся в Київ, покарав киян 	<ul style="list-style-type: none"> - 1061 р. половці напали на землі Всеволода; - захопили Полоцьк, Всеслава Брячеславича посадили у в'язницю («поруб»); - віче в Києві вирішило озброїти киян; - 15.09.1068 р. кияни підняли повстання, Ізяслав втік у Польщу, князем обрали Всеслава Брячеславича; - Всеслав Брячеславич повернувся у Полоцьк (1071 р.)

Внутрішня політика ⇒	Наслідки
<ul style="list-style-type: none"> - 1054 р. Ізяслав, Святослав, Всеволод усунули від управління Ігоря та В'ячеслава; - 1072 р. на з'їзді у Вишгороді внесли зміни та доповнення до «Руської Правди»; - 1073 р. Святослав та Всеволод організували заколот проти Ізяслава, вигнали його 	<ul style="list-style-type: none"> - Київське, Чернігівське та Переяславське князівства зайняли панівне становище (мали власних митрополитів); - створили новий збірник законів – «Правду Ярославичів» (кровна помста); - ~~триумвірат~~, Ізяслав втік у Польщу → в Німеччину → до папи римського (шукав союзників)

**III ПЕРІОД – МІЖУСОБНА БОРОТЬБА У ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.
ОСТАННЄ ПІДНЕСЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1054 – 1132 рр.)**

ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВИЧІВ

Князі	Політика ⇒	Наслідки
<p>Дуумвірат: Святослав II + Всеволод (1073 – 1076 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - війна з половцями; - Святослав II помер від хвороби; - Всеволод захопив Чернігів 	<ul style="list-style-type: none"> - Всеволод повернув Ізяславу Київ; - Святославичі (Олег, Роман, Давид) розпочали боротьбу за владу
<p>Великий князь Ізяслав (1077 – 1078 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - війна з половцями; - воював з Олегом Святославичем та Борисом В'ячеславичем 	<ul style="list-style-type: none"> - Олег Святославич та Борис В'ячеславич допомагали половцям; - загинув
<p>Великий князь Всеволод (1078 – 1093 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - за допомогою половців завдав поразки Олегу та Роману Святославичам; - війна з половцями; - намагався припинити міжусобиці дипломатичним шляхом 	<ul style="list-style-type: none"> - 1079 р. захопив Тмутаракань; - походи очолював 12-річний син Володимир (Мономах); - втратив Муром, Турів, Волинь, Тмутаракань
<p>Великий князь Святополк Ізяславич (1093 – 1113 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - зайняв київський престол за пропозицією Володимира Мономаха; - 1096 р. разом з Володимиром Мономахом вигнав Олега з Чернігова; - 1097 р. разом з Володимиром Мономахом скликав з'їзд 6 князів у м. Любечі; <p align="center">але</p> <ul style="list-style-type: none"> - дозволив волинському князю Давиду Ігоровичу осліпити теребовлянського князя Василька Ростиславича; - 1100 р. з'їзд князів в м. Увітичі (Святополк, Володимир Мономах, Давид та Олег Святославичі); - 1103 р. з'їзд 7 князів у м. Долобську; - 1111 р. похід на половців під керівництвом Володимира Мономаха; - запровадив соляний податок на користь купців та лихварів 	<ul style="list-style-type: none"> - 1094 р. Олег Святославич за допомогою половців захопив Чернігів; - перемога над половцями; <p align="center">Домовилися:</p> <ul style="list-style-type: none"> - затвердити принцип вотчини (успадкування батьківських земель) ⇒ 5 вотчин; - припинити міжусобиці; - за необхідності збирати з'їзди; - спільно боротися з половцями; <ul style="list-style-type: none"> - Мономаховичі та Святославичі виступили на Святополка, але бояри підтримали його; - уклали мирну угоду, забрали у Давида Ігоровича м. Володимир-Волинський; - 1103 р. спільний похід на половців, перемога у битві на р. Сутінь; - перемога біля м. Сугрова на Дону; - після смерті Святополка народ здійняв у Києві повстання проти бояр

**III ПЕРІОД – МІЖУСОБНА БОРОТЬБА У ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.
ОСТАННЄ ПІДНЕСЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1054 – 1132 рр.)**

**ВОЛОДИМИР II ВСЕВОЛОДОВИЧ МОНОМАХ
(1113 – 1125 рр.)**

Внутрішня політика ⇒	Наслідки
<ul style="list-style-type: none"> - 1053 р. народився від візантійської царівни Анастасії; - 1093 р. поступився великокнязівським престолом Святополку Ізяславичу; - 1094 р. зазнав поразки від Олега Святославича та половців; - 1096 р. разом зі Святополком Ізяславичем завдав поразки Олегу Святославичу; - 1113 р. київське віче запросило його на престол (у 60-річному віці); - 1113 р. прийняв новий збірник законів – «Устав Володимира Мономаха», що увійшов до «Руської правди»; - відновив централізацію держави, об'єднав 75% земель Русі (крім Новгород-Сіверська, Галича, Полоцька); - перед смертю поділив землі (волості) між синами; - 1110 – 1118 рр. «Повість минулих літ» (Нестор Літописець); - написав першу світську проповідь – «Повчання дітям», що увійшла до «Повісті минулих літ» 	<ul style="list-style-type: none"> - княжив у Чернігові (з 1078 р.); - до його смерті княжив у Переяславі; - втратив Чернігів; - повернув собі Чернігів; - став великим князем, зупинив народне повстання у Києві; - полегшив становище народу: обмежив лихварські % та владу пана над закупом; - зупинив процес роздроблення Русі; - ~~принцип вотчини~~ → принцип сеньйорату; - стала визначним джерелом вивчення історії Русі; - стала визначною пам'яткою літератури: літературно-педагогічний твір (аналіз власних помилок, проповідь християнських заповідей, пропаганда освіти, заклик до єдності Русі та захисту від зовнішнього ворога)

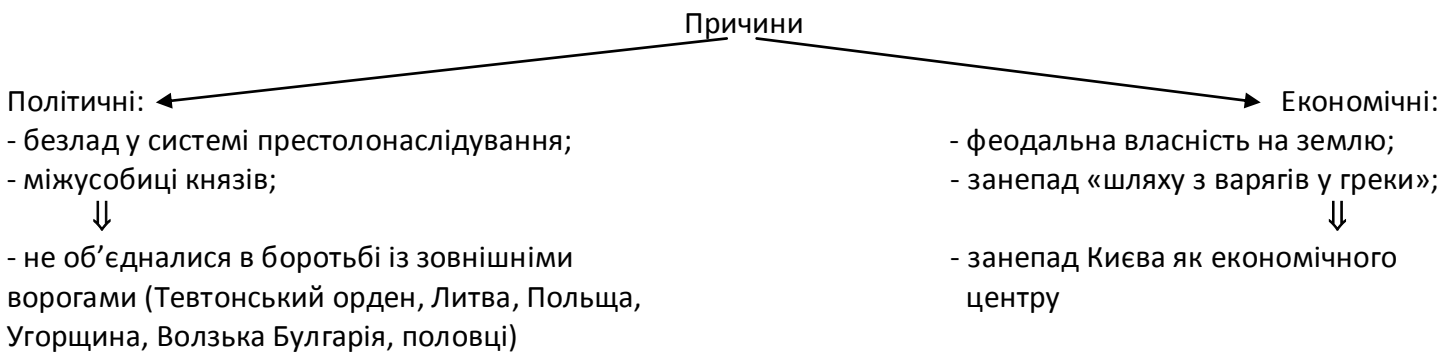
Зовнішня політика ⇒	Наслідки
<p align="center">Втручався у внутрішні справи</p> <p>Візантії: допомагав у боротьбі за владу Лжедіогену II;</p> <p align="center">Військові походи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1119 р. – вдалий похід на Візантію; - 83 походи на половців; - вдалі походи на чудь (син Мстислав), на Волзьку Булгарію (син Юрій Довгорукий); <p align="center">Шлюбна дипломатія:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одружився з англійською принцесою Гітою; - одружився з гречанкою; - дочку Марію – за Лжедіогена II; - дочку Єфимію – за угорського короля Кальмана I; - започаткував династичні шлюби між Рюриковичами 	<ul style="list-style-type: none"> - видав за Лжедіогена II дочку Марію; - уклав мир, отримав титул царя та символи влади (скіпетр, державу, шапку Мономаха), видав онуку за візантійського імператора; - полонив 300 князів, уклав 19 угод, зупинив набіги половців на 25 років; - розширив кордони держави; - народився Мстислав Володимирович; - народився Юрій Довгорукий; - ~~міжусобиці~~ князів

**III ПЕРІОД – МІЖУСОБНА БОРОТЬБА У ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.
ОСТАННЄ ПІДНЕСЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1054 – 1132 рр.)**

**МСТИСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ ВЕЛИКИЙ
(1125 – 1132 рр.)**

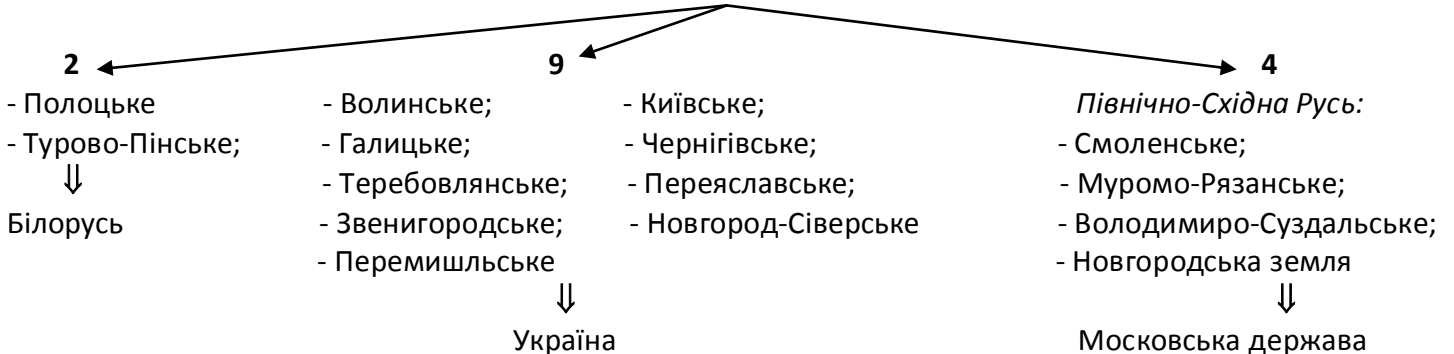
	Політика ⇒	Наслідки
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - 1076 р. народився від англійської принцеси Гіти; - 1125 р. став великим князем; - жорстко придушував непокірних князів (відбирав уділи) 	<ul style="list-style-type: none"> - княжив у Новгороді (з 1088 р.); - зберіг централізацію держави; - був останнім одноосібним правителем Давньоруської держави
Зовнішня	<p align="center">Військові походи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1127, 1129 рр. – вдалі походи на половців; - 1130 р. – вдалий похід на чудь; - 1132 р. – вдалий похід на литовців; <p align="center">Шлюбна дипломатія:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одружився зі шведською принцесою Христиною; - доньку Інгеборгу – за датського короля Кнуда; - доньку Євпраксію – за візантійського цесаревича Олексія Комніна; - доньку Мальмфріду – за норвезького короля Сигурда I 	<ul style="list-style-type: none"> - переміг на р. Сулі, відтіснив половців за р. Дон; - обклав даниною, але 1131 р. зазнав поразки; - захистив свої кордони; - зберіг міжнародний авторитет Русі

IV ПЕРІОД – ПОЛІТИЧНА РОЗДРОБЛЕНІСТЬ – УДІЛЬНА РУСЬ (1132 – 1380 рр.)

Коллективний сюзеренітет (правління спільних сюзеренів)

15 земель-князів

IV ПЕРІОД – ПОЛІТИЧНА РОЗДРОБЛЕНІСТЬ – УДІЛЬНА РУСЬ (1132 – 1380 рр.)

	Київське	Переяславське	Чернігівське	Новгород-Сіверське
Час	1132 – 1471 рр.	1054 – 1321 рр.	1024 – 1401 рр.	1097 – 1523 рр.
Міста	80 міст: Київ , Вишгород, Білгород, Василів, Овруч, Юр'їв (Біла Церква), Канів, Корсунь, Болохів	Переяслав , Остер, Пирятин, Прилуки, Лубни, Жовнин, Баруч	Чернігів , Гомель, Любеч, Єлець, Козельськ, Кроми, Тмутаракань, Стародуб	Новгород-Сіверський , Рильськ, Курськ, Брянськ, Трубчевськ, Путивль, Глухів
Князі	<p align="center">1132 – 1240 рр. змінювалися 48 разів</p> <p>Ярополк II Володимирович (1132 – 1139 рр.) – син Володимира Мономаха – останній великий князь: втратив Полоцьк, Новгород, Чернігів</p> <p>1181 – 1194 рр. – дуумвірат Святослава Всеволодовича та Рюрика Ростиславича:</p> <ul style="list-style-type: none"> - воювали проти половців; - Рюрик видав доньку Предславу за волинського князя Романа Мстиславича 	<p align="center">1132 – 1240 рр. змінювалися 16 разів</p> <p>Володимир Глібович (1169 – 1187 рр.) – учасник міжусобиць (на боці Андрія Боголюбського)</p>	<p align="center">1132 – 1239 рр. змінювалися 20 разів</p> <p>династія Ольговичів (від Олега Святославича (1078, 1094 – 1097 рр.) – онука Ярослава Мудрого</p>	<p align="center">1132 – 1245 рр. змінювалися 14 разів</p> <p>Ігор Святославич (1180 – 1198 рр.):</p> <ul style="list-style-type: none"> - мати та бабка – половецькі княгині; - одружився з донькою Ярослава Осмомисла - Єфросінією ⇒ народилися Володимир, Роман, Святослав; - 1169 р. брав участь у поході Андрія Боголюбського на Київ; - 1171 р. – вдалий похід на половців; - 1180 р. – разом з половцями завдав поразки смоленським князям; - 1185 р. – невдалий похід на половців – разом із сином Володимиром потрапив у половецький полон ⇒ Володимир одружився з донькою хана Кончака, Свободою
Особливості	1169 р. володимиро-суздальський князь Андрій Боголюбський пограбував Київ (очолив похід 11 князів проти Мстислава Ізяславича)	Володимир Глібович – учасник походу Ігоря Святославича (1185 р.)	від Чернігівського князівства відокремилися Новгород-Сіверське та Муромо-Рязанське	Ігор Святославич – головний герой «Слова о полку Ігоревім» (похід 1185 р.)
Господарство	<ul style="list-style-type: none"> - зернове господарство; - скотарство; - ювелірне ремесло; - торгівля 	<ul style="list-style-type: none"> - зернове господарство; - скотарство; - ремесла, промисли; - торгівля занепадає 	<ul style="list-style-type: none"> - зернове господарство; - скотарство; - ремесла, промисли; - торгівля 	<ul style="list-style-type: none"> - зернове господарство; - скотарство; - ремесла, промисли; - торгівля

IV ПЕРІОД – ПОЛІТИЧНА РОЗДРОБЛЕНІСТЬ – УДІЛЬНА РУСЬ (1132 – 1380 рр.)

	Волинське (1154 – 1199 рр.)	Галицьке (1140 – 1199 рр.)
Міста	Володимир-Волинський , Кременець, Луцьк, Бузьк, Дорогобуж, Берестя, Белз, Червен, Шумськ, Пересопниця, Вигошів, Плісненськ	Галич , Перемишль, Звенигород, Тереховля, Коломия, Ярослав, Берладь, Білгород
Князі	<p align="center">Змінювалися 5 разів</p> <p>Ігор Ярославич (1054 – 1057 рр.) – за заповітом Ярослава Мудрого; Ростислав Володимирович Тмутараканський (1057 – 1064 рр.) – ізгой ⇒</p> <p>Ізяслав Мстиславич (1135 – 1142 рр., 1146 – 1151 рр.) – онук Володимира Мономаха;</p> <p>Володимир Мстиславич (1154 – 1157 рр.) – онук Володимира Мономаха – відокремив Волинське князівство від Києва; Мстислав Ізяславич (1157 – 1170 рр.) – правнук Володимира Мономаха: - за допомогою Ярослава Осмомисла завдав поразки великому князю Ізяславу Давидовичу; - став великим князем (1159, 1167 – 1169 рр., 1170 рр.); - зазнав поразки від Андрія Боголюбського (1169 р.);</p> <p>Роман Мстиславич (1170 – 1188, 1188 – 1205 рр.) – син Мстислава Ізяславича – утворив Галицько-Волинське князівство (1199 р.)</p>	<p align="center">Змінювалися 8 разів</p> <p>Династія Ростиславичів: - Рюрик Ростиславич (1085 – 1092 рр.) – Перемишль; - Василько Ростиславич (1085 – 1124 рр.) – Тереховля; - Володар Ростиславич (1086 – 1092 рр.) – Звенигород, Перемишль; Володимирко Володаревич (1141 – 1153 рр.) заснував князівство – переїхав зі Звенигорода в Галич; Іван Ростиславич Берладник (1144 р.) – звенигородський князь (1128 – 1144 рр.), онук Володаря Ростиславича – на галицький престол запросили місцеві бояри; Ярослав Володимирович Осмомисл (1153 – 1187 рр.) – син Володимирка Володаревича ⇒ розквіт Галичини: - одружився з донькою Юрія Довгорукого – Ольгою; - воював з Іваном Берладником; - воював з Ізяславом Мстиславичем; - воював з великим князем Ізяславом Давидовичем; - дружні стосунки з Мстиславом Ізяславичем; - дружні стосунки з Візантією ⇒ заснував Галицьке єпископство; - воював з місцевими боярами: планував передати владу позашлюбному сину Олегу «Настасійовичу» (від коханки Анастасії); - позашлюбному сину (Олегу) заповів Галич, а законному сину (Володимирі) – Перемишль; Олег Ярославич (1187 – 1188 рр.), але бояри отруїли його; Роман Мстиславич (1188 р.) – запросили бояри; Володимир Ярославич (1190 – 1198 рр.) прийшов до влади за допомогою імператора Священної Римської імперії Фрідріха I Барбаросси</p>

УТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Роман II Мстиславич

	Політика ⇒	Наслідки
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - син великого князя Мстислава Ізяславича; - 1199 р. об'єднав Волинь та Галичину; - проголосив себе Великим князем Галицьким; - боровся з боярським родом Кормильчичів; - став Великим князем київським (1204 р.) 	<ul style="list-style-type: none"> - княжив у Новгороді (з 1168 р.), на Волині (з 1170 р.); - сприятливі умови для розвитку князівства; - суперничав з Всеволодом Велике Гніздо; - посилив централізацію влади ⇒ - перший «самодержавець всієї Русі»
Зовнішня	<ul style="list-style-type: none"> - одружився з донькою великого князя Рюрика Ростиславича – Предславою; - розірвав шлюб з Предславою; - 1202 р. посадив на київський престол свого небожа, луцького князя Інгвара Ярославича; - дружні стосунки з Візантією: одружився з візантійською царівною Анною; - уклав союз з Польщею та Угорщиною, але втрутився в міжусобну боротьбу польських князів (1205 р.) 	<ul style="list-style-type: none"> - користувався підтримкою Рюрика у боротьбі за владу на Волині; - 1201 р. – похід на Київ – вигнав Рюрика; - запропонував обирати Великого князя Київського шістьом найвпливовішим князям (щоб припинити міжусобиці); - народилися сини Данило та Василько; - загинув у Польщі

1205 – 1245 рр. – «велика смута»

(громадянська війна + втручання іноземних держав)

Події ⇒	Наслідки
<ul style="list-style-type: none"> - 1205 р. місцеві бояри спробували скинути Анну та її синів (Данила, Василька); - 1206 р. Андраш II запросив на галицький престол переяславського князя Ярослава (сина Всеволода Велике Гніздо); - 1211 р. неповнолітній Данило зайняв галицький престол за допомогою Андраша II та польського князя Лешка Білого; - 1214 р. Лешко Білий, Андраш II та папа римський Інокентій III домовилися про поділ Галицько-Волинського князівства; - 1219 р. онук Ярослава Осмомисла Мстислав Мстиславич (Удатний) зайняв галицький престол за допомогою князя Лешка Білого; - 1227 р. Мстислав Удатний передав галицький престол Андрашу II; - 1238 р. Данило розгромив під Дорогочином Добжинський орден хрестоносців 	<ul style="list-style-type: none"> - угорський король Андраш II захистив Анну та отримав від папи римського титул короля Галіції та Лодомерії; - 1206 р. бояри Кормильчичі запросили онуків Ярослава Осмомисла, синів Ігоря Святославича: Володимира – в Галич, Романа – у Звенигород, Святослава – у Володимир-Волинський; - 1211 р. бояри стратили Романа та Святослава Ігоровичів, Владислав Кормильчич вигнав Данила, проголосив себе галицьким князем (1212 р.); - Галицьке князівство → Угорщині (королевич Коломан); - Перемишль, Берестейщина, частина Холмщини → Польщі (Лешко Білий); - Володимирська волость → Данилу та Васильку; - 1219 р. Данило одружився з донькою Мстислава Удатного, утвердився на Волині (1221 р.), взяв участь у битві на р. Калці (1223 р.); - 1228 р. Данило за допомогою Лешка Білого відвоював у Андраша II Луцьку, Пересопницьку, Чорторійську волості, Белзьку землю ⇒ об'єднав волинські землі; - 1238 р. Данило Романович повернув собі Перемишль та Галич ⇒ відновив Галицько-Волинське князівство

БОРОТЬБА УДІЛЬНИХ КНЯЗІВ З МОНГОЛЬСЬКОЮ НАВАЛОЮ

1223 р.

Перший похід монголів на Русь

половці (хан Котян)
та русичі:

- Великий князь Мстислав Романович;
- Мстислав Мстиславич (Удатний) Галицький;
- Данило Романович Волинський (50 тис.)

← **Битва на р. Калці** →
(31 травня 1223 р.)

монголи:
- Субудай-багатур;
- Джебе-нойон (25 тис.)

Поведінка в бою ⇒	Наслідки
<ul style="list-style-type: none"> - Мстислав Удатний першим перейшов Калку і розпочав наступ без узгодження з великим князем; - половці втекли з поля бою; - Данило Романович першим вступив у бій; - Мстислав Романович не надав допомоги розгромленим русичам; - Мстислав Романович захищав свій табір 3 доби, але погодився скласти зброю та сплатити викуп	<ul style="list-style-type: none"> - потрапив у пастку Джебе-нойона; - внесли сум'яття в лави руських воїнів; - отримав поранення, але продовжував битися; - Мстислав Удатний і Данило Романович втекли за Дніпро; - був страчений монголами «не проливши крові»

Бату-хан (Батий)

(1227 – 1256 рр.)

очолив Західний похід монголів:

- 1237 – 1238 рр. спустошив Північно-Східну Русь: Рязань, Москва, Володимир, Суздаль, Юр'їв, Переяславль, Ярославль, Торжок, Козельськ;
- 1239 – 1241 рр. спустошив Південно-Східну, Західну Русь: Переяславль, Чернігів, Київ, Володимир, Галич, Холм, Берестя;
- 1241 – 1242 рр. спустошив Польщу, Чехію, Угорщину, Хорватію, Далмацію, Боснію, Сербію, Болгарію, повернувся на Русь;
- заснував столицю Золотої Орди – Сарай-Бату

Запровадив золотоординське ярмо (1237 – 1480 рр.) –

військово-політична залежність руських князівств від монгольських ханів:

- сплачували данину (грошовий, натуральний податки, податок кров'ю);
- отримували ярлик («наказ») – грамоту, що надавала право на князювання;
- виставляли дружини в розпорядження хана;
- позбавлялися права укладати між собою політичні та військові союзи

Посилив міжусобиці князів:

проголосив великим князем Ярослава Всеволодовича
(володимиро-суздальського князя)

Занепад Києва як політичного центру

Поглибилася політична роздробленість Русі
(в XIV ст. – 250 удільних князівств)

ДАНИЛО І РОМАНОВИЧ ГАЛИЦЬКИЙ
(1238 – 1264 рр.)

	Політика ⇒	Наслідки
Зовнішня	<p align="center">Військові походи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1239 р. захопив Київ, залишив свого представника – тисяцького Дмитра; - під час монгольської навали був на переговорах в Угорщині (з Белою IV); - 1241 – 1245 рр. воював з Ростиславом Чернігівським та його союзниками (Польщею, Литвою); - 1245 р. отримав від Батия ярлик; - 1247 р. одружив сина Лева з дочкою Бели IV; - 1246 р. – війна з Литвою; - 1248 – 1249 рр. – військовий похід на ятвягів; - 1253 р. готувався до участі у хрестовому поході проти Золотої Орди (оголосив папа римський Інокентій IV); - 1254 р. – мир з Литвою, одружив сина Шварна з донькою Міндовга; - 1258 р. – спільний з монголами військовий похід на литовців; <p align="center">Шлюбна дипломатія:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одружився з донькою Мстислава Удатного – Анною; - одружився з племінницею Міндовга; - сина Романа – з австрійською принцесою; - сина Шварно – з донькою Міндовга; - доньку Переяславу – за князя Мазовії; - доньку Софію – за німецького графа 	<ul style="list-style-type: none"> - Дмитро очолив героїчну оборону Києва (вересень – грудень 1240 р.); - Батий захопив Галич, Володимир, вдерся до Польщі та Угорщини; - разом з братом Васильком та сином Левом перемогли в Ярославській битві (1245 р.); - припинилася «велика смута» (1205 – 1245 рр.); - уклав мир з Угорщиною; - уклав мир, одружився з племінницею Міндовга; - порушив мир з Литвою; - 1254 р. прийняв титул короля Русі (у Дорогочині) ⇒ утворено Руське королівство; - 1255 р. – спільний з литовцями військовий похід на монголів, але пересварилися в поході; - 1259 р. за наказом темника Бурундая зруйнував укріплення своїх міст (окрім Холма); - народилися сини Лев, Роман, Шварно, Мстислав
Внутрішня	<ul style="list-style-type: none"> - 1238 р. возз'єднав Волинь та Галичину; - княжив у Галичині; - боровся з боярами (Доброславом та Судиславом); - реформа армії: важко озброєна кіннота (оружники), легкоозброєна кіннота (стрільці); - сприяв літописанню; - градобудівництво; - 1240 р. заснував єпископську єпархію у Холмі 	<ul style="list-style-type: none"> - сприятливі умови для розвитку князівства; - Волинь передав брату – Васильку Романовичу; - посилив централізацію влади; - військо за європейським зразком; - Галицький літопис (1201 – 1261 рр.), Волинський літопис (1262 – 1291 рр.); - м. Холм – столиця, Львів, Кременець, Данилів; - фортеця Тустань (с. Урич); - церкви з білого каменю; - переговори з папою римським щодо боротьби з монголами

**РОЗПАД РУСЬКОГО КОРОЛІВСТВА
ЗА НАСТУПНИКІВ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА ГАЛИЦЬКОГО
(1264 – 1340 рр.)**

Князі	Політика ⇒	Наслідки
Василько Романович (1231 – 1269 рр.)	- брат Данила Романовича; - спільні з Данилом військові походи на Литву (проти Міндовга)	- княжив на Волині; - Войшелк (син Міндовга), визнавав владу Василька над Литвою; - заповів Волинь своєму сину Володимирі
Володимир Василькович (1269 – 1288 рр.)	- небіж Данила Романовича; - унікав воєн із сусідами; - розбудова міст, церков, монастирів	- княжив на Волині; - сприяв розвитку господарства, торгівлі; - сприяв розвитку письменства, освіти; - заповів Волинь Мстиславу Даниловичу
Мстислав Данилович (1264 – 1292 рр.)	- син Данила Романовича; - брав участь у військових походах Лева Даниловича	- княжив у Луцьку (з 1264 р.); - успадкував Волинь (1288 р.); - воював проти Литви та Польщі
Шварно Данилович (1264 – 1269 рр.)	- син Данила Романовича; - одружився з донькою Міндовга; - співправитель Войшелка (з 1267 р.)	- княжив на Холмщині (з 1264 р.); - допоміг Войшелку стати великим князем Литовським (1264 р.); - успадкував Велике князівство Литовське (1269 р.)
Лев Данилович (1264 – 1301 рр.)	- син Данила Романовича; - підступно вбив Войшелка (1269 р.); - отримав від монголів ярлик; - спільні з монголами військові походи на Литву та Польщу; - втручався у внутрішні справи Литви, Польщі, Угорщини, Чехії, Німеччини; - переніс столицю з м. Холма до Львова	- княжив на Галичині (з 1264 р.); - успадкував Холмщину (1269 р.); - успадкував Волинь (1292 р.); - втратив Пониззя: перейшло під владу Ногая (правнук Чингізхана); - захопив Мукачево (від Угорщини), Люблінську землю (від Польщі); - не опікувався розвитком господарства та культури; - розвиток м. Львова
Юрій I Львович (1301 – 1308 рр.)	- онук Данила Романовича; - прийняв титул короля; - 1303 р. заснував Галицьку митрополію; - уклав мир з Польщею; - повернув собі Пониззя; - переніс столицю зі Львова до Володимира	- княжив на Галичині та Волині; - відновив Руське королівство; - підтримував православ'я; - втратив Люблінську землю; - сприяв розвитку господарства; - розвиток м. Володимира

Князі	Політика ⇒	Наслідки
<p>Андрій + Лев II Юрійовичі (1308 – 1323 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - правнуки Данила Романовича; - військові походи на Литву (проти Гедеміна); - війна з Угорщиною; - спільні з поляками та тевтонцями військові походи на монголів 	<ul style="list-style-type: none"> - княжили спільно: Лев – у Галичі, Андрій – у Володимирі; - втратили Дорогочин та Берестя, Андрій видав доньку Анну за Любарта Гедеміновича; - втратили Мукачево; - загинули
<p>Володимир Львович (1323 – 1325 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - праправнук Данила Романовича (син Лева II Юрійовича); - княжив формально 	<ul style="list-style-type: none"> - останній представник династії Романовичів; - княжив у Галицько-Волинській державі; - влада в руках бояр (Дмитро Дедько) <p style="text-align: center;">↓</p>
<p>Юрій II Болеслав (1325 – 1340 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - праправнук Данила Романовича з династії П'ястів (син Марії Юріївни); - прийняв православ'я та ім'я Юрій; - отримав від монголів ярлик; - зближення з Литвою; - зближення з Польщею; <p>- боровся з боярами: обмежив склад боярської думи, у містах призначав своїх намісників</p>	<ul style="list-style-type: none"> - бояри запросили його на престол Галицько-Волинської держави; - але сприяв поширенню католицтва; - дипломатичні стосунки з монголами; - одружився з донькою Гедеміна (Єфремією); - обіцяв передати Галицько-Волинську державу у спадщину Казимиру III; - магдебурзьке право у м. Володимирі-Волинському <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">бояри отруїли його</p>

**ВІЙНА ЗА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКУ СПАДЩИНУ
(1340 – 1392 рр.)**

Учасники	Підстава	Дії
Любарт Гедемінович (1323 – 1383 рр.) луцький князь	зять Андрія Юрійовича	- запросили на Волинь місцеві бояри (1340 р.); - був останнім правителем єдиного Галицько-Волинського князівства (1340 – 1349 рр.); - воював проти Казимира III Великого П'яста
Кейстут Гедемінович (1381 – 1382 рр.) великий князь литовський	брат Любарта Гедеміновича	допомагав Любарту Гедеміновичу у війні з Казимиром III Великим П'ястом
Дмитро Дедько (1340 – 1344 рр.) галицький боярин	намісник Любарта у Львові (1340 – 1349 рр.)	- «управитель і староста Руської землі»; - став намісником Любарта у Львові; - допомагав Любарту у війні з Казимиром III
Казимир III Великий П'яст (1333 – 1370 рр.) король Польщі	родич Юрія II Болеслава	- пограбував Галичину (1340 р.); - захоплював Волинь (1349 р., 1351 р., 1352 р., 1366 р.); - захопив Червону Русь, Сяноцьку землю; - проголосив себе «паном та дідичем Руської землі» (1346 р.); - укладав мирні угоди з Любартом Гедеміновичем (1344 р., 1350 р., 1355 р., 1366 р.)
Олександр Коріатович (1366 – 1370 рр.) подільський князь	син Коріата Гедеміновича	- став намісником Казимира III на Волині; - допомагав Казимиру III у війні з Любартом Гедеміновичем
Людовик I Великий Анжуйський (1370 – 1382 рр.) король Польщі та Угорщини	небіж Казимира III	- взяв під контроль всю Галичину та Волинь; - Любарт Гедемінович визнав себе його васалом
Ягайло (Владислав II) (1377 – 1434 рр.) великий князь литовський, король Польщі	син Ольгерда Гедеміновича	- 1385 р. – Кревська унія (Польща + Литва) - Галичина остаточно увійшла до складу Польщі; - визнав Вітовта Кейстутовича великим князем литовським (1401 р.)
Вітовт Кейстутович (1392 – 1430 рр.) великий князь литовський	син Кейстута Гедеміновича	1392 р. уклав з Ягайлом Острозьку угоду: ➤ став Великим князем Литовським, Руським та Жамойтійським; ➤ визнав себе васалом Ягайла; ➤ Польща + Галичина, південне Поділля, частина Волині (Белз, Холм), Підляшшя; ➤ Литва + Волинь (Володимир, Луцьк), частина Поділля

КУЛЬТУРА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Писемність, освіта	Література	УНТ	Архітектура	Мистецтво
<p>Кирилиця (з 988 р.) ↓ Церковнослов'янська мова (старослов'янська)</p> <p>Церковні школи: - Галич; - Звенигород; - Перемишль</p> <p>Придворні школи: - Галич; - Холм; - Володимир-Волинський</p>	<p>Церковна література: - Біблія; - Псалтир</p> <p>Літописання Галицько-Волинський літопис (1201 – 1292 рр.)</p> <p>Бібліотека в Галичі - Володимирко Володаревич (1141 – 1153 рр.); - Ярослав Володимиркович Осмомисл (1153 – 1187 рр.)</p>	<p>Епос: загадки, прислів'я, приказки, історичні пісні, балади, казки, легенди, перекази, байки, притчі</p> <p>Лірика (пісні): - трудові; - календарно-обрядові; - родинно-побутові</p> <p>Народна драма (пісні-ігри): «Мак», «Коза», «Меланка», «Дід», «Подоланочка»</p>	<p>Дерев'яна: - церкви; - фортеці (Урич, Бубнищі, Роз- гірче, Підкамінь, Тустань); - будинки</p> <p>Кам'яна: - Успенський собор у Галичі (1157 р.); - Успенський собор у Володи- мирі-Волинському (1160 р.); - собор Св. Іоанна Златоуста у Холмі (XIII ст.); - фортеці (Холм, Данилів, Сто- жок, Стоп); - замки (Луцьк, Кременець)</p>	<p>Живопис: - іконописання; - мозаїки; - фрески</p> <p>Книжкова мініатюра: - «Бесіди Св. Григорія Двоєслава»; - Лавришівське євангеліє</p> <p>Художнє ремесло: - різьба; - ювелірне (чернь, емаль)</p>

**ВКЛЮЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ДО СКЛАДУ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО**

Литовські князі	Політика приєднання земель Давньоруської держави
<p align="center">Гедемін (1316 – 1341 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - похід на Волинь та Київ ⇒ - переміг київського князя Станіслава на р. Ірпін (1325 р.) ⇒ - захопив землі Київської Русі; - запровадив християнство (католицизм) ⇒ прийняв титул «короля литовців та руських»; - поширив свою владу на Галицько-Волинську державу (одружив сина Любарта з дочкою Андрія Юрійовича)
<p align="center">Ольгерд Гедемінович (1345 – 1377 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - розбив татар на Синіх Водах (1362 р.) ⇒ - захопив Південно-Західну Русь: Київську, Чернігівську, Сіверську, Переяславську, Подільську, Волинську землі ⇒ - співвідношення литовських та руських земель становило 1:12; - утворив литовсько-руську державу «Велике князівство Литовське, Руське та Жемайтійське»; - запозичив руську писемність, релігію, культуру, законодавство
<p align="center">Вітовт Кейстутівич (1392 – 1430 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - втручався в міжусобну боротьбу ханів Золотої Орди (підтримував Тохтамиша); - приєднав Північне Причорномор'я ⇒ - побудовано м. Хаджибей
<p align="center">Свидригайло Ольгердович (1430 – 1432 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - обраний радою литовських та руських магнатів ⇒ - підтримував православ'я, руських та литовських магнатів
<p align="center">Сигізмунд Кейстутівич (1432 – 1440 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - проголошений польськими феодалами ⇒ - підтримував католицьку польську знать ⇒ - переслідував православ'я, руських та литовських магнатів
<p align="center">Казимир IV Ягеллончик (1440 – 1492 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - підтримував хана Ахмата у відновленні єдності Золотої Орди, але не допоміг татарам в «Стоянні на Угрі» (1480 р.); - дружні стосунки з Василем II Темним ⇒ - разом з Василем II Темним поділив Київську митрополію (1458 р.): у м. Вільно – митрополит Київський, Галицький та всієї Русі, у Москві – митрополит Московський та всієї Русі; - воював з Іваном III Васильовичем: «Дивна війна», або Прикордонна війна (1487 – 1494 рр.)

**ВКЛЮЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ДО СКЛАДУ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

<p>Московські князі. Династія Рюриковичів</p>	<p>Політика приєднання земель Давньоруської держави</p>
<p>Дмитро Іванович Донський (1359 – 1389 рр.) ↓ Почалося збирання земель навколо Москви</p>	<ul style="list-style-type: none"> - отримав ярлик на княжіння від темника Мамає; <ul style="list-style-type: none"> - тричі відбивав напади Ольгерда Кейстутовича; - воював з Твер'ю та Смоленськом; - очолив боротьбу з ординцями (темником Мамаєм) ⇒ - 8 вересня 1380 р. – битва на Куликовому полі (між р. Дон та р. Непрядва) ⇒ «Дмитро Донський»
<p>Василь II Васильович Темний (1425 – 1462 рр.) ↓ Посилив Московське князівство</p>	<ul style="list-style-type: none"> - дружні стосунки з Казимиром IV Ягеллончиком ⇒ - разом з Казимиром IV Ягеллончиком поділив Київську митрополію (1458 р.): у м. Вільно – митрополит Київський, Галицький та всієї Русі, у м. Москві – митрополит Московський та всієї Русі
<p>Іван III Васильович (1462 – 1505 рр.) ↓ ~~Золотоординське ярмо~~ ←</p>	<ul style="list-style-type: none"> - об'єднав більшість земель Північно-Східної Русі ⇒ «государь всея Русі»; - воював з Казимиром IV Ягеллончиком: «Дивна війна», або Прикордонна війна (1487 – 1494 рр.); - русько-литовська війна (1500 – 1503 рр.) ⇒ - приєднав 1/3 частину литовських земель ⇒ - приєднав до Московської держави м. Чернігів та Новгород-Сіверський; - переміг хана Ахмата: «Стояння на Угрі» (1480 р); - військовий союз з кримським ханом Менглі-Гіреєм (проти Великої Орди та Литви); - 1497 р. запровадив Судебник («Руська правда», Псковська судна грамота, поточне законодавство московських князів, звичаєве право); ↓ - започаткував кріпацтво та помісну систему землеволодіння
<p>Василь III Іванович (1505 – 1533 рр.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - продовжив збирання руських земель ⇒ - русько-литовські війни (1507 – 1508 рр., 1512 – 1522 рр.) ⇒ - 1517 – 1523 рр. приєднав до Московської держави Сіверське, Чернігівське, Переяславське князівства

**ВКЛЮЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ДО СКЛАДУ УГОРЩИНИ ТА МОЛДАВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА**

Угорські королі	Політика приєднання земель Давньоруської держави
Іштван I Святий (997 – 1038 рр.)	- захопив Словачію, Хорватію, Трансільванію; - захопив Закарпаття після смерті Володимира Великого (1015 р.); - поділив країну на комітати (графства) – «жупи» ⇒ - побудовано систему оборонних укріплень – засіки
Бела IV (1235 – 1270 рр.)	- брав участь у «великій смуті» (1205 – 1245 рр.) в Галицько-волинській державі ⇒ - видав дочку Анну за новгородського князя Ростислава IV Михайловича (1243 р.) ⇒ - Ростислав IV Михайлович володів Мукачевим; - разом з Ростиславом IV Михайловичем та Владиславом Кормильчичем воював проти Данила Романовича, але зазнав поразки у битві під Ярославом (1245 р.) ⇒ - видав дочку Констанцію за Лева Даниловича (1247 р.) ⇒ - Лев Данилович володів Мукачевим
1241 – 1242 рр. монгольська навала ⇒	Бату-хан спустошив Південно-Східну, Західну Русь
Людовик I Великий Анжуйський (1342 – 1382 рр.)	- захопив Боснію, Сербію, Хорватію, Далмацію, Молдавію, Валахію; - взяв під контроль всю Галичину та Волинь; - володів Північною Буковиною: Шипинська земля та Болохівська земля (1340 – 1359 рр.)
Сигізмунд I Люксембурзький (1387 – 1437 рр.)	литовський князь Федір Коріятович (онук Гедеміна) володів Мукачевим ⇒ розбудував і укріпив замок «Паланок»
XIII – XV ст. іноземна колонізація Угорщини	- на заході – німецько-словацькі колоністи; - на сході – волоські колоністи

Молдавські господарі	Політика приєднання земель Давньоруської держави
Богдан I (1359 – 1365 рр.)	- домогся незалежності Молдавського князівства від Угорщини (Людовика I Великого Анжуйського); - оволодів Північною Буковиною та Бессарабією
Богдан III Кривий (1504 – 1517 рр.)	- віддав Туреччині Південну Бессарабію – Буджак (1503 р.); - почав сплачувати Туреччині данину (Баязиду II Святому)

УТВОРЕННЯ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА

Хронологія подій	Особливості розвитку подій
IV – VII ст. Велике переселення народів	<ul style="list-style-type: none"> - 370 р. готи знищили Боспорське царство; - готи залишалися в кримських горах до XVII ст.; - збереглося античне м. Херсонес
IV – середина XV ст. Крим в складі Візантійської імперії	<ul style="list-style-type: none"> - Імператор Юстиніан (527 – 565 рр.) побудував фортеці Алустон, Гурзуф, Симболон, Судак; - VI ст. пройшли авари; - VII ст. пройшли булгари; - VII ст. виник Хозарський каганат; - VIII ст. Візантія та Хозарський каганат поділили пів-в Крим; - X ст. Володимир Великий захопив Таманський пів-в ⇒ утворив Тмутараканське князівство (X – XII ст.); - XII ст. кочують половці; - XII – XV ст. вірменські колонії, князівство Феодоро (Готія); - XIII – XV ст. генуезькі колонії :Газарія, Кафа (Феодосія), Чембало (Балаклава), Солдайя (Судак)
1223 р. перший похід монголів на Русь	Битва на р. Калка (31 травня 1223 р.) ⇒ поразка половців та русичів
1239 – 1241 рр. монгольська навала	<ul style="list-style-type: none"> - Бату-хан (Батий) спустошив Крим; - Крим став улусом Золотої Орди; - половці асимілювалися ⇒ виникли татари, ногайці; - почалася ісламізація Криму
XV ст. Розпад Золотої Орди ↓	
Кримське ханство (1441 – 1783 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> - Хаджи Гірей (онук Джучі-хана) за допомогою Вітовта Кейстутовича захопив владу в Кримському улусі (1428 р.); - Хаджи Гірей за допомогою Казимира IV Ягеллончика проголосив незалежне Кримське ханство (1441 р.); <p style="text-align: center;">↓</p>
Хаджи I Гірей Ангел (Мелек) (1441 – 1466 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> - Заснував династію Гіреїв (1441 – 1783 рр.); - разом з князівством Феодоро воював проти генуезьких колоній
Султан Мехмед II Завойовник (1451 – 1481 рр.) ↓ Проголошено Османську імперію	<ul style="list-style-type: none"> - Захопив Константинополь (1453 р.) ⇒ ~~Візантійська імперія~~; - захопив генуезькі колонії в Криму (1475 р.) ⇒ утворив Кримський санджак (в складі Османської імперії); - Кримське ханство стало васалом Османської імперії (1478 – 1774 рр.)

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIV – XV ст.

		Сільське господарство	Ремесло, промисли	Міста	
Економічне становище		<ul style="list-style-type: none"> - плужне землеробство (жито, пшениця, овес, ячмінь, просо, гречка); - сівозміна: двопілля → трипілля; - городництво; - садівництво; - скотарство 	<ul style="list-style-type: none"> - ремесла(доменна металургія, ковальство, ювелірне, складувне, гончарство, деревообробне, кам'яне, домашні ремесла, чинбарство); - промисли (збиральництво, полювання, рибальство, бортництво, лісохімічні промисли) 	<ul style="list-style-type: none"> ремесло: - цеховики; - партачі; торгівля: - внутрішня; - зовнішня; магдебурзьке право: Володимир, Сянок, Львів, Кам'янець-Подільський, Берестя, Холм, Київ 	
		«Ті, що воюють»		«Ті, що моляться»	
Соціальна структура	Привілейовані	<ul style="list-style-type: none"> - князі – нащадки Рюриковичів та Гедеміновичів; - бояри, пани – великі феодали; - шляхта – дрібні та середні феодали 		<ul style="list-style-type: none"> - біле духовенство (священники); - чорне духовенство (ченці) 	
	Непривілейовані шари	«Ті, що працюють»		«Ті, що працюють»	
		<p align="center">Селяни:</p> <ul style="list-style-type: none"> - служилі селяни (слуги) – заможні селяни, що перебували на службах, отримували 1-2 волоки землі й звільнялися від інших повинностей; - данники – вільні селяни, що сплачували державі данину; - тяглові – вільні селяни, що виконували відробіткову повинність зі своїм тяглом (робочою худобою) на користь держави або землевласника; - городники – збіднілі селяни, що мали лише город; - халупники – збіднілі селяни, що мали лише хату; - коморники – збіднілі селяни, що не мали свого житла і наймали комори; - сусіди, підсусідки – збіднілі селяни, що селилися при дворах заможних селян; - челядь (холопи), раби – залежні селяни 	<p align="center">Міщани:</p> <ul style="list-style-type: none"> - патриціат (багаті купці, цехові майстри, лихварі); - поспільство (ремісники, торговці, купці); - плебеї (підмайстри, учні, наймити, партачі); - халупники, коморники; - жебраки, гультяї 		

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIV – XV ст.

УМОВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

Негативні

- українські землі поділені між різними державами;
- полонізація;
- поширення католицизму;
- татарські набіги

АЛЕ
АЛЕ
АЛЕ

Позитивні

- поширюються досягнення культури інших народів;
- створені умови для поширення ідей гуманізму;
- збережено православ'я;
- простий люд зберігав батьківські традиції

Писемність, освіта	Література	УНТ	Архітектура	Мистецтво
<p>Кирилиця (з 988 р.) ↓ Церковнослов'янська мова (старослов'янська)</p> <p>Латиниця</p> <p>Церковні школи: - православні парафіяльні (при церквах, монастирях); - католицькі кафедральні (Львів, Перемишль, Красностав, Київ)</p> <p>Навчання за кордоном</p>	<p>Церковна література: - Біблія; - Псалтир</p> <p>Літописання Литовсько-Білоруський літопис (1446 р.)</p> <p>Книгодрукування Швайпольт Фіоль (Краків, 1491 р.)</p> <p>- Часослов; - Осьмигласник; - Тріодь пісна; - Тріодь увітна</p>	<p>Епос: загадки, прислів'я, приказки, історичні пісні, балади, казки, легенди, перекази, байки, притчі</p> <p>Лірика (пісні): - трудові; - календарно-обрядові; - родинно-побутові</p> <p>Народна драма (пісні-ігри): «Просо», «Мак», «Коза», «Меланка», «Дід», «Подоляночка»</p>	<p>Дерев'яна - церкви; - будинки</p> <p>Кам'яна: - фортеці (Мукачєво, Хотин, Кам'янець-Подільський, Острог, Сатанов); - церква Св. Юра у Львові (1363 – 1437 рр.); - церква Покрови Богородиці в Сутківцях (1476 р.); - церква Св. Миколая в Кам'янці-Подільському (XV ст.); - костьоли (Львів, Дрогобич, Острог, Кам'янець-Подільський, Берегово, Хуст)</p>	<p>Живопис: - іконописання; - мозаїки; - фрески</p> <p>Скульптура</p> <p>Книжкова мініатюра Київський псалтир (1397 р.)</p> <p>Художнє ремесло: - різьба; - ювелірне (чєрнь, емаль)</p>